QORTI TAL-APPELL

IMĦALLFIN

S.T.O. PRIM IMĦALLEF MARK CHETCUTI
ONOR. IMĦALLEF JOSEPH R. MICALLEF
ONOR. IMĦALLEF TONIO MALLIA

Seduta ta' nhar l-Erbgħa, 21 ta' Lulju, 2021.

Numru 8

Rikors numru 203/13/1 JZM

Carmelo *sive* Charles Calleja, John Calleja, Mario Calleja u b'Nota tas-16 ta' April, 2021, Christine Teresa Rita Calleja u Charlene Calleja assumew l-atti tal-kawża f'isem missierhom Mario Calleja li miet fil-mori tal-appell, Catherine Cassar, Helen Falzon, ilkoll ulied u eredi ta' Josephine Calleja, u Jade Ghirxi u Jordan Calleja ulied u eredi tal-mejjet Raymond Calleja – it-tnejn f'daqqa eredi ta' sehem wieħed minn sitta tal-mejta Josephine Calleja

v.

Saviour Grima

Il-Qorti:

1. Dan huwa appell imressaq mill-intimat minn sentenza mogħtija mill-Prim'Awla tal-Qorti Ċivili fit-28 ta' Jannar, 2016, fil-kawża fl-ismijiet premessi (minn issa 'l hemm imsejħa "s-sentenza appellata") li biha w

għar-raġunijiet hemm imfissra dik il-Qorti llikwidat il-valur tal-wirt tal-mejjet Carmelo Grima fis-somma ta' miljun mija u wieħed u tletin elf sitt mija u ħamsin ewro u wieħed u sebgħin ċenteżmi (€1,131,650.71) u għalhekk ikkundannat lill-istess intimat appellant, bħala l-werriet waħdieni tal-imsemmi Carmelo Grima (minħabba r-rinunzja tal-werrieta l-oħrajn maħtura), iħallas lill-atturi appellati bejniethom is-somma ta' tnejn u sittin elf tmien mija u disgħa u sittin ewro u tmienja u erbgħin ċenteżmi (€62,869.48) bħala s-sehem riżervat tal-mejta ommhom Josephine Calleja mill-wirt ta' missierha Carmelo Grima, bl-imgħax bit-tmienja fil-mija (8%) fis-sena fuq dik is-somma b'seħħ mit-2 ta' April, 2013, liema somma tinqasam skont l-ishma tagħhom kif imfissra fl-istess sentenza, u ordnat ukoll lill-intimat appellant iħallas l-ispejjeż tal-kawża;

2. L-azzjoni mibdija mill-atturi appellati kienet titlob li l-ewwel Qorti tistabilixxi x'kien il-ġid li jagħmel mill-wirt ta' Carmelo Grima, u li tgħid x'jiswa dak il-ġid biex b'hekk ikun jista' jinħareġ il-valur tas-sehem riżervat li l-awtriċi tagħhom fid-dritt, Josephine Calleja (bint il-mejjet Carmelo Grima), kellha jedd għalih mill-wirt ta' missierha, u li l-appellant iħallashom dak is-sehem;

3. Din il-kawża kienet qiegħda tinstema' flimkien ma' kawża oħra[1] fejn uħud oħrajn mill-werrieta ta' Carmelo Grima fittxew għall-jedd tagħhom

[1] Rik. Nru. 1062/07JZM maqtugħa mill-Prim'Awla tal-Qorti Ċivili fit-28.1.2016 u li s-sentenza dwar appell imressaq minnha qiegħda tingħata llum minn din il-Qorti.

tas-sehem riżervat mill-istess wirt ta' Carmelo Grima. L-appellati f'din il-kawża kienu ssejħu f'dik il-kawża l-oħra, fejn l-appellant tallum kien ukoll il-persuna mħarrka;

4. Kemm din il-kawża u kif ukoll l-oħra li kienet miexja ma' din[2], kienu jsemmu wkoll kawża oħra[3] (miftuħa minn werrieta ta' Carmelo Grima kontra l-appellant u kontra l-appellati fil-kawża tallum li kienu ssejħu f'dik il-kawża) għat-tħassir ta' kuntratt ta' trasferiment ta' nofs mhux maqsum minn remissa fi Triq Birkirkara, San Ġiljan, magħdud is-sehem ta' nofs mhux maqsum ta' ġnien li jinsab warajha, magħmulin mill-imsemmi Carmelo Grima favur l-appellant u martu. F'dik il-kawża, il-Qorti għar-raġunijiet hemm imsemmija, kienet laqgħet it-talbiet attriċi billi sabet li t-trasferiment kien donazzjoni simulata, u l-kuntratt attakkat kellu jitqies biss bħala donazzjoni u mhux trasferiment oneruż. Minħabba f'hekk, l-eżitu ta' dik is-sentenza kellu tabilfors effett fuq il-konsistenza tal-ġid tal-wirt ta' Carmelo Grima u tal-valur tas-sehem riżervat dovut lill-appellati f'din il-kawża;

5. F'din il-kawża, l-appellant ma ressaqx Tweġiba Maħlufa formali. Imma, b'verbal magħmul waqt is-smigħ tal-15 ta' April, 2013, huwa ddikjara li kien qiegħed jikkontesta t-talbiet attriċi bl-istess mod li kien

[2] Ara verbal tas-smigħ tal-15.4.2013, f'paġ. 77 tal-proċess.
[3] Rik. Nru. 609/07JPG maqtugħa mill-Prim'Awla tal-Qorti Ċivili fis-17.11.2014 (mhix appellata).

ikkontesta t-talbiet attriċi fil-kawża l-oħra li kienet miexja ma' din[4]. F'dak l-att huwa qal li l-azzjoni tressqet għalxejn u qabel waqtha, ladarba hu qatt ma kellu oġġezzjoni li l-atturi jingħataw is-sehem riżervat u wkoll għaliex kull kalkolu u likwidazzjoni ta' dak is-sehem trid tistenna l-eżitu tal-kawża miftuħa biex tattakka l-kuntratt li kien sar favurih minn missieru Carmelo Grima;

6. Biex l-ewwel Qorti waslet għad-deċiżjoni tagħha fis-sentenza appellata, għamlet il-konsiderazzjonijiet li ġejjin:

*"**III. <u>Intempestivita`</u>***

Il-konvenut eccepixxa l-intempestivita` tal-azzjoni attrici bit-tieni eccezzjoni.

Dik l-eccezzjoni giet superata bis-sentenza li tat din il-Qorti diversament presjeduta fis-17 ta` Novembru 2014 fil-kawza "Carmel Grima et vs Saviour Grima et" (Rik. Gur. Nru. 609/2007 FS).

Din is-sentenza ghaddiet in gudikat.

Tajjeb jinghad illi fis-sentenza kien rilevat illi l-kuntratt tad-29 ta` April 2002 ppubblikat min-Nutar Dr Alexander Sceberras Trigona bejn Carmelo Grima u l-konvenut kien donazzjoni, simulata taht l-apparenza ta` trasferiment b` titolu oneruz.

IV. <u>Konsiderazzjonijiet ta` l-Qorti</u>

Fil-kawza fl-ismijiet "<u>Carmel Grima et vs Saviour Grima</u>" (Rikors Guramentat Numru 1062/07 JZM), il-Qorti ghamlet il-konsiderazzjonijiet taghha wara li qieset l-assjem tal-provi fl-isfond tal-istat tad-dritt u tal-gurisprudenza. Dawk il-konsiderazzjonijiet ighoddu mutatis mutandis ghall-fini tal-kawza tal-lum.

1) <u>Generali</u>

L-atturi qeghdin jitolbu l-assenjazzjoni favur taghhom tas-sehem rizervat lilhom dovut mill-wirt ta` Carmelo Grima, armel ta` Grazia

[4] Ara t-Tweġiba Maħlufa tal-14.11.2007 f'paġ 56 tal-atti tal-kawża 1062/07JŻM.

Grima, wara li kien hemm rinunzja ghall-eredita` ta` l-istess Carmelo Grima u nzamm ferm id-dritt taghhom ghas-sehem riservat.

Irrizulta li Carmelo Grima miet fl-14 ta` Jannar 2007. Mir-ricerki testamentarji tieghu, irrizulta li dan Carmelo Grima ghamel erbgha (4) testmenti :-

l-ewwel wiehed kien testment unica charta ma` martu Grazia fl-atti tan-Nutar Dottor John Micallef Trigona tal-25 ta` Frar 1970;

it-tieni wiehed kien testment fl-atti tan-Nutar Dottor Alexander Sceberras Trigona tas-6 ta` Gunju 2002;

it-tielet wiehed kien testment fl-atti tan-Nutar Dottor Anthony Grech Trapani tas-16 ta` Settembru 2002; u

r-raba` wiehed kien testment fl-atti tan-Nutar Anthony Grech Trapani tas-16 ta` Marzu 2004.

Jirrizulta li Carmelo Grima nnomina bhala l-eredi universali tieghu, proprjetarji in assolut ta` gidu kollu in generali lid-disa` (9) uliedu u cioe` lil Giuseppa mart Giuseppe Calleja; Giorgina mart Amabile Azzopardi; Gioliano; Antonio; Edward; Emmanuele; Charles sive Carmelo; Dorothy mart Julian Zammit; Joan sive Giovanna mart Joseph Cassar; u Salvatore sive Saviour ahwa Grima, fi kwoti indaqs bejniethom.

Jirrizulta li thallew diversi prelegati lil Saviour Grima li jikkonsistu fis-segwenti :-

Id-dar mmarkata bin-numru 19 u 21 gia` immarkata bin-numru ufficjali 13 u 14 bil-garaxx anness u kontigwu ghall-istess dar bin-numru 17 gia` numru 12, li jinsabu fi Triq il-Barakki, Qormi. Dan il-prelegat jinsab indikat fit-testment tas-16 ta` Settembru 2002 fl-atti tan-Nutar Dottor Anthony Grech Trapani;

Nofs indiviz tal-garaxx minghajr numru bl-isem ta` `Grima`s Garage`, Triq Saver Zarb, San Giljan flimkien ma` gnien. Dawn thallew b` titolu ta` prelegat in pjena proprjeta` lil Salvatore sive Saviour Grima in forza tat-testment fl-atti tan-Nutar Dottor Alexander Joseph Sceberras Trigona tas-6 ta` Gunju 2002. Dan in-nofs indiviz kien jappartjeni lil Grazia mart Carmelo Grima peress li n-nofs indiviz appartenenti lil Carmelo Grima kien inbiegh lil Salvatore Grima permezz ta` kuntratt fl-atti tan-Nutar Dottor Alexander Joseph Sceberras Tridona tad-29 ta` April 2002. F`dan it-testment, id-decujus iddikjara li kien jaf li l-imsemmi nofs indiviz ta` din il-proprjeta` ma kienx jappartjeni lilu izda d-decujus ried u ordna li l-legat jigi regolat mill-Kodici Civili.

Jirrizulta li thalla ukoll legat lil Noel Grima, li jigi iben Salvatore sive Saviour Grima konsistenti fl-intier tal-fond bin-numru 139, Grima`s Flats, fi Triq Saver Zarb, San Giljan. Dan il-legat gie mholli in forza tat-

testment ta` Carmelo Grima maghmul fis-16 ta` Marzu 2004 fl-atti tan-Nutar Dottor Anthony Grech Trapani. Dan ukoll kien jikkonsisti f`legato di cosa altrui peress li kien dikjarat mid-decujus illi huwa kien jaf li l-imsemmi fond ma kienx jappartjeni kollu lilu u xorta wahda ordna li l-imsemmi legatarju ghandu jiehu l-imsemmija proprjeta` fl-interezza kollha taghha.

*2) **<u>Likwidazzjoni</u>***

Din il-kawża tirrigwardja likwidazzjoni wara l-emendi fil-liġi tas-suċċessjoni partikolarment dik li qabel kienet maghrufa bhala l-leġittima illum sehem rizervat. Dawn l-emendi ġew fis-seħħ fl-2004 u jagħmluha ċara li ma jaffetwawx wirt li nfetaħ qabel dik id-data. Infatti l-artikolu 116(2) tal-Att Numru XVIII tal-2004 ighid illi l-artikolu 58 li huwa appuntu l-emenda ghall-artikoli 615 u 616 tal-Kodiċi Ċivili illi jirregolaw kif tinħadem il-leġittima kellhom japplikaw ghal suċċessjonijiet li jseħħu wara li l-istess artikoli jinġiebu fis-seħħ. Fil-kaz prezenti, il-ligi applikabbli hija dik vigenti bhalissa mhux dik ta` qabel l-emendi.

*Il-ligi taghna taqsam il-gid tad-decujus fi tnejn: dik il-parti li hija disponibbli u l-parti l-ohra li mhijiex. Il-parti mhux disponibbli tigi matematikament kalkolata a bazi tal-**<u>Art 616 et seq</u>** **<u>tal-Kap 16</u>** (ara "**<u>Cutajar vs Cutajar</u>**" – **<u>PA/DS</u>** – 3 ta` Ottubru 2003). Ghalhekk l-ewwel haga li trid issir hija li jkun accertat jekk bid-dispozizzjoni ta` legat, id-decujus ikunx ecceda jew mar oltre l-parti disponibbli tal-patrimonju tieghu. (ara "**<u>Wismayer vs Wismayer</u>**" – Prim`Awla tal-Qorti Civili – 22 ta` Mejju 1950).*

*Skond l-**<u>Art 648 tal-Kap 16</u>**, sabiex tinhadem il-legittima (illum sehem rizervat) iridu jizdiedu mal-assi ezistenti fil-mument tal-mewt id-donazzjonijiet li jkunu saru mit-testatur.*

*Il-Qorti taghmel riferenza ghan-noti tal-**<u>Prof. V. Caruana Galizia</u>** dwar is-Successjoni pag 1021 fejn ighid hekk :-*

> *"Such addition is necessary because the portion of the deceased`s property saved by law in favour of certain persons cannot be diminished by any disposition under a gratuitous title. The 'legitima portio' is computed on the whole estate of the deceased, viz on the property which would have existed at the time of his death had he made no donations. The said addition is a fictitious one, a mere calculation which however may necessitate an actual addition for the purpose of the abatement, if it results that the donations made by the deceased exceed the disposable portion. Subject to addition is any property given on donation to any person whatsoever, including those to whom the legitima portio is due ... even if the testator has exempted any of the said persons from imputing the property received on donation to their rights. Equally immaterial is the cause of the donation, consequently to the deceased`s estate are added not only those made purely `animo donandi` but also those made in remuneration for services, or out of gratitude ..."*

*Wara li dahal fis-sehh **<u>l-Att XV tal-2012</u>**, l-**<u>Art 615 tal-Kap 16</u>** gie jaqra hekk :-*

"(1) Is-sehem rizervat huwa l-jedd fuq il-beni tal-mejjet rizervat mil-ligi favur id-dixxendenti tal-mejjet u min mill-mara jew ir-ragel jibqa` haj.

"(2) L-imsemmi jedd huwa kreditu tal-valur tas-sehem rizervat kontra l-beni tal-mejjet. Mghaxijiet bir-rata stabbilita fl-artikolu 1139 ghandhom jigu mizjuda ma` dak il-kreditu mid-data tal-ftuh tas-successjoni jekk is-sehem rizervat jintalab fi zmien sentejn minn dik id-data, jew mid-data tan-notifika ta` att gudizzjarju jekk it-talba ssir wara li jkun ghadda dak il-perjodu ta` sentejn:

"Izda l-Qorti tista`, fejn ic-cirkostanzi tal-kaz hekk jehtiegu, tiddeciedi li ma jinghatax imghax jew tistabbilixxi rata ta` imghax li tista` tkun inqas minn dik stipulata fl-artikolu 1139."

<u>Qabel</u> dahal fis-sehh l-Att XV tal-2012, ma kienx hemm il-proviso ghas-subinciz (2) li hemm illum.

In kwantu ghat-talba attrici, billi Carmelo Grima kellu aktar minn erba` (4) ulied, il-legittima jew sehem riservat kellu jkopri n-nofs tal-assi tieghu. L-ulied hajjin ta` Carmelo Grima li rrinunzjaw ghall-wirt u rriservaw favur taghhom id-dritt ghas-sehem rizervat imisshom wiehed minn tmintax (1/18) kull wiehed mill-beni ta` Carmelo Grima. L-ulied ta` dawk mill-ulied ta` Carmelo Grima li lahqu mietu jmisshom **<u>flimkien</u>** dak li kien jispetta lill-genitur taghhom bhala wild ta` Carmelo Grima u cioe` wiehed minn tmintax-il parti (1/18) .

3) <u>L-immobbli</u>

Huwa pacifiku bejn il-kontendenti illi l-mejjet kien propjetarju ta` :-

(i) ½ indiviz (sehemu mill-komunjoni ta` l-akkwisti) mill-fond bin-172/173/174 Triq Birkirkara, San Giljan ;

(ii) ½ indiviz (sehemu mill-komunjoni ta` l-akkwisti) mill-fond 145, Triq Birkirkara, San Giljan ;

(iii) ½ indiviz (sehmu mill-komunjoni ta` l-akkwisti) mill-fond 36, Triq Birkirkara, San Giljan ;

(iv) ½ indiviz (sehemu mill-komunjoni ta` l-akkwisti) mill-fond Flat 1, Grima`s Flats, Triq Birkirkara, San Giljan ;

(v) ½ indiviz (sehmu mill-komunjoni ta` l-akkwisti) mill-fond Flat 2, Grima`s Flats, Triq Birkirkara, San Giljan ;

(vi) 1/10 indiviz mill-wirt ta` ibnu premort Giuliano Grima mill-fond numru 92/93, Birkirkara Hill, San Giljan ;

(vii) ½ indiviz (sehemu mill-komunjoni ta` l-akkwisti) mill-fond "Grima` Garage" u gnien warajh, taht il-flat numru 2, Triq Birkirkara, San Giljan ;

(viii) l-intier tal-fond 12/13/14, Triq Barrakki, Qormi ;

(ix) ½ indiviz (sehemu mill-komunjoni ta` l-akkwisti) mill-fond "Grima`s Flats", 139, Triq Birkirkara, San Giljan ; u

(x) l-intier tal-Qabar numru 8, Divizjoni Lvant, Sezzjoni ittra KA, Kompartiment ittra `P` Cimiterju tal-Addolorata, Rahal Gdid.

Il-valuri tal-immobbli li sejra tadotta din il-Qorti huma :-

€86,000: 139, Triq Birkirkara, San Giljan (periti addizzjonali);
€75,000: Grima`s Flats, Flat 1, Triq Birkirkara, San Giljan (periti addizzjonali);
€98,000: 145, Triq Birkirkara, San Giljan (periti addizzjonali);
€372,000: 172/173/174, Triq Birkirkara, San Giljan (periti addizzjonali);
€22,000: 36, Triq Birkirkara, San Giljan (l-ewwel perit);
€182,000: 92/93, Birkirkara Hill, San Giljan (l-ewwel perit);
€145,000: 12/13/14 fi Triq Barrakki, Qormi (l-ewwel perit);
€582,000: Grima`s Garage bi gnien flimkien ma` Grima`s Flats, Flat 2, Triq Birkirkara, San Giljan (l-ewwel perit);
€10,000: Il-qabar (l-ewwel perit).

Wara li kien maghluq l-istadju tal-gbir tal-provi u saret it-trattazzjoni, l-atturi kkalkolaw, ghall-fini ta` l-komputazzjoni tas-sehem riservat, il-valur intier ta` Grima`s Garage bi gnien u Flat 2, Grima`s Flats, Triq Birkirkara, San Giljan.

L-atturi sahqu li fir-rigward tas-sehem indiviz appartenenti lil Carmelo Grima, dan gie deciz minn din il-Qorti hekk kif diversament ippreseduta li kien inghata b`donazzjoni; ghalhekk il-valur ta` dak in-nofs kellu jkun ikkunsidrat ghal fini ta` legittima

L-atturi nsistew ukoll li n-nofs indiviz l-iehor ta` "Grima`s Garage" li gie mholli lill-konvenut bhala legato di cosa altrui u kif ukoll n-nofs indiviz ta` Grima Flats, Flat 2, Triq Birkirkara, San Giljan li gie mholli lil iben il-konvenut u cioe` Noel Grima b`legato di cosa altrui ghandu wkoll jigi meqjus ghall-fini tal-komputazzjoni ta` l-legittima peress li l-validita` tat-testmenti ta` Carmelo Grima qatt ma kienu attakkati u ghalhekk il-legati kellhom jigu rispettati.

Da parti tieghu, il-konvenut sostna li sehem minn dawn il-proprjetajiet jappartjeni lill-atturi, peress li huwa s-sehem li huma wirtu minghand ommhom Grazia mart Carmelo Grima. Skont il-konvenut, id-disposizzjoni ta` legato di cosa altrui li saret fir-rigward ta` l-proprjetajiet fuq riferiti ma kellhiex effett billi l-atturi rrinunzjaw ghall-wirt ta` Carmelo Grima u ghalhekk ghandu jigi kkunsidrat biss dak il-valur li jirrifletti s-sehem tal-konvenut.

*Id-disposizzjoni li tittratta l-legato di cosa altrui hija l-**<u>Art 696 tal-Kap 16</u>** li taqra hekk :-*

> *"1) Il-legat tal-haga ta` haddiehor ma jiswiex, hlief jekk ikun hemm iddikjarat fit-testment illi t-testatur kien jaf li l-haga kienet ta` haddiehor u mhux tieghu ; f`dan il-kaz il-werriet jista` jaghzel jew li jakkwista l-haga mhollija b`legat sabiex ighaddiha lil-legatarju, jew li jhallas lil-legatarju l-valur gust taghha.*

> *"(2) Izda, jekk il-haga hekk imhollija b`legat, ghalkemm tkun ta` haddiehor fi zmien it-testment, tkun saret proprjetà tat-testatur fi zmien il-mewt tieghu, il-legat ta` dik il-haga huwa validu."*

*Hemm imbaghad l-**__Art 698 tal-Kap 16__** li jghid :-*

> *"Jekk it-testatur ikollu bicca mill-haga mhollija b`legat, jew jedd fuq dik il-haga, il-legat jiswa biss ghal dik il-bicca jew ghal dak il-jedd, kemm-il darba ma jkunx hemm iddikjarat fit-testment illi t-testatur kien jaf li l-haga ma kenitx tieghu kollha."*

Jidher illi Carmelo Grima ddispona wkoll minn nofs indiviz appartenenti lill-mejta martu meta ddikjara li l-proprejtajiet ma kinux jappartjenu lilu fl-intier taghhom.

Ghalhekk it-testatur mexa skond l-Art 696 tal-Kap 16 ghal dak li jirrigwarda l-validita` tad-disposizzjoni.

Id-disposizzjoni titfa` obbligazzjoni fuq l-eredi ta` Carmelo Grima jekk kemm-il darba huwa jiddeciedi li jakkwista l-legat imholli lilu bhala pre-legatarju.

Ghalhekk il-konvenut qua l-uniku werriet ta` Carmelo Grima ghandu jissodisfa l-vot tal-Art 696(1) tal-Kap 16 billi dik il-parti li ma tkunx tappartjeni lit-testatur, ladarba hekk kien iddikjarat fit-testment stess, trid tintradd lill-pre-legatarju (ossija lilu nnifsu u lil ibnu fil-kaz ta` Grima Flats, Flat 2, Triq B`Kara, San Giljan), jew jekk hu jiddeciedi li ma jghaddix il-haga lilu nnifsu u lil ibnu, huwa obbligat li jhallas il-valur gust tal-haga mhollija b`legat.

Jirrizulta ghalhekk illi ladarba t-testatur halla legat ta` haga ta` haddiehor u kien konsapevoli dwar dan, il-valur ta` l-haga, ghalkemm mhijiex proprjeta` tat-testatur, ghandha tigi kkunsidrata bhala parti mill-assi ereditarji tat-testatur u ergo ghandha tigi kkunsidrata wkoll ai fini ta` legittima.

Bhala konsegwenza, din il-Qorti sejra tikkunsidra l-valur intier tal-proprjeta` Grima`s Garage, Triq Birkirkara, San Giljan u kif ukoll il-valur tal-Flat 2, Grima Flats, Triq Birkirkara, San Giljan ai fini ta` komputazzjoni tal-massa ereditarja fir-rigward tal-kalkolu tas-sehem riservat.

Inoltre l-konvenut sostna wkoll li l-valur li ghandu jittiehed ghall-komputazzjoni tas-sehem riservat ghandu jkun ibbazat fuq il-valur ta` dawk il-beni meta ssir id-donazzjoni. Ghalhekk, fir-rigward ta` Grima`s Garage, Triq B`Kara, San Giljan, ladarba bis-sentenza taghha, din il-Qorti hekk kif diversament ippreseduta ddecidiet li l-kuntratt ta` bejgh kien proprjament att ta` donazzjoni maskerat, il-valur li ghandu jigi meqjus ghandu jkun dak il-valur fiz-zmien li saret id-donazzjoni, ossija fi 2002.

Ghal din is-sottomissjoni, ma jirrizultax illi wiegbu l-atturi.

Wara li hasbet fit-tul, din il-Qorti tasal biex taqbel mal-konvenut fis-sens li fir-rigward ta` nofs indiviz tal-proprjeta` Grima`s Garage, Triq Birkirkara, San Giljan, il-valur li ghandu jittiehed ghall-kalkoli mehtiega ghall-iskop tal-kawza tal-lum ghandu jkun il-valur ta` dawk il-beni meta saret id-donazzjoni.

*Il-Qorti taghmel riferenza ghas-sentenza li tat il-Qorti tal-Magistrati (Ghawdex) Gurisdizzjoni Superjuri - Sezzjoni ta` Gurisdizzjoni Generali fl-20 ta` Marzu 2014 fil-kawza "**Loreta Axiaq vs Maria Attard et**" (liema sentenza kienet appellata) fejn inghad hekk :-*

> *"Minn naħa l-oħra taqbel mal-konvenuti li, għall-istess fini ta` komputazzjoni tal-legittima dovuta lill-attrici, il-valur ta` sehem Rosina Xuereb mill-art li fuqha bniet id-dar tagħha l-konvenuta Teresa Grima, u li kien gie mogħti lilha b`donazzjoni, m`għandux ikun dak stabilit mill-perit tekniku. L-artikolu 648(b) tal-Kap.16, kif kien jaqra qabel l-emendi tal-2004, jistipula illi :*
>
> > *"imbagħad għandhom jigu mgħaqqdin magħhom b`kalkolu biss, il-beni li t-testatur ikun ta b`donazzjoni … kwantu għall-ħwejjeg immobbli skont l-istat tagħhom fiz-zmien tad-donazzjoni u l-valur tagħhom fiz-zmien tal-mewt tad-donatur."*
>
> *"Fin-nota tal-osservazzjonijiet tagħhom, il-konvenuti jiċċitaw l-artikolu 648(b) kif gie jaqra wara l-emendi imsemmija, imma kif kellha okkazzjoni tispjega din l-istess Qorti, kif ippreseduta, f`sentenza ricenti tagħha, l-Att XVIII tas-sena 2004 li ntroduca diversi emendi għall-Kodici Civili, fl-artikolu 116(2) li jirrigwarda d-disposizzjonijiet transitorji, jgħid li dawn l-emendi "japplikaw dwar suċċessjonijiet li jseħħu wara li l-istess artikolu jinġiebu fis-seħħ."*
>
> *"Għalhekk fil-kaz presenti, billi d-decujus mietet fis-sena 2000, m`għandux japplika l-valur li kellu sehem Rosina Xuereb minn din l-art fl-epoka tal-istess donazzjoni, u cioe` ta` tmint elef lira maltija (Lm8000), kemm gie dikjarat li jiswa dan is-sehem fuq il-kuntratt relattiv, imma l-valur tiegħu fl-epoka tal-mewt tagħha."*

Fid-decizjoni taghha tas-6 ta` Mejju 2013 fil-kawza "**Emanuel Borg et vs Maria Axiaq**" din il-Qorti diversament presjeduta rreferiet ukoll ghall-Art 648(b) tal-Kap 16 fejn hemm spjegat li l-valur ta` beni li testatur ikun iddispona minnu b`donazzjoni ghandu jkun skond il-valur tal-beni fil-mument tad-donazzjoni. Hemm il-perit tekniku mahtur mill-Qorti kien ivvaluta l-art in kwistjoni li giet donata fiz-zmien li saret id-donazzjoni u dik il-Qorti imbaghad imxiet fuq l-istimi tal-perit tekniku.

Issa fil-kaz tal-lum, il-valur ta` nofs indiviz li kien donat (mhux mibjugh) lill-konvenut kien stmat mill-perit tekniku fid-data meta rrediega r-rapport mhux fid-data tad-donazzjoni.

Il-Qorti mhijiex sejra titlob stima mill-gdid mill-perit tekniku u sejra tghaddi sabiex tistabilixxi hi l-valur arbitrio boni viri.

Issa skont l-affidavit ta` Carmel Grima (a fol 67 et seq) jidher li fis-26 ta` Awissu 2004, kienet saret valutazzjoni ta` dan in-nofs mill-Perit Godwin Abela li kkonkluda li l-valur intier kien jammonta ghal Lm 135,000.

Dan il-valur kien citat ukoll fis-sentenza ta` din il-Qorti hekk kif diversament ippreseduta fejn ikkonkludiet li l-valur ta` Lm 7,000 li deher fuq il-kuntratt simulat ta` bejgh ma kienx wiehed reali. Il-Qorti hemm irreferiet ghar-rapport tal-Perit Abela. Irreferiet ukoll ghall-fatt li ftit snin wara, dan in-nofs indiviz gie ddenunzjat **<u>mill-istess konvenut</u>** bil-valur ta` Lm 40,000.

Din il-Qorti sejra ghalhekk taddotta l-valur moghti mill-Perit Abela fl-2004 ossija €157,232.70c (ekwivalenti ghan-nofs ta` Lm 135,000).

Ghalhekk il-valur li ghandu jigi kkunsidrat ghall-fini ta` sehem rizervat huwa €157,232.70c fir-rigward tan-nofs indiviz tal-proprjeta` Grima`s Garage li gie donat lil konvenut, filwaqt li r-rimanenti nofs indiviz ta` Grima`s Garage, u l-intier ta` Flat 2, Grima Flats, Triq Birkirkara, San Giljan, ghandu jigi kkalkolat mis-somma intiera ta` €582,000, l-ammont ta` €436,500 (3/4 ta` €582,000).

Fil-fehma ta` din il-Qorti, il-valutazzjoni ta` €593,732.70c hija wahda gusta u taqbel ma` dak allegat mill-konvenut illi l-valur tal-proprjeta` naqset minn mindu giet iddonata lilu fl-2002 peress li b`dawn il-kalkoli, il-valur ta` nofs indiviz ta` Grima`s Garage fis-sena 2002 huwa oghla mill-valur attwali ta` l-istess fond hekk kif ikkomputat mill-perit tekniku.

Per konsegwenza, il-valur ta` l-assi mmobbli li jifformaw parti mill-massa ereditarja tad-decujus hija s-somma globali ta` €1,093,432.70c u cioe` : €593,732.70c + €43,000 + €11,000 + €18,200 + €145,000 + €10,000 + €37,500 + €49,000 + €186,000.

- omissis -

6) <u>Kalkolu</u>

Il-Qorti sejra tqis jekk bil-laxxiti li ghamel, id-decujus marrux oltre jew in eccess tal-parti disponibbli tal-wirt tieghu.

Jidher li l-valuri tal-beni li thallew bhala prelegati u legati huma konsiderevoli.

Hija l-fehma konsiderata ta` din il-Qorti li l-parti disponibbli kienet leza mid-decujus fid-disposizzjoni testamentarji tieghu.

Il-beni ta` d-decujus jikkonsistu f`li gej :-

Immobbli - "€1,093,432.70;

Flus il-bank - €21,912.40;

Donazzjoni lill-konvenut - €16,305.61.

Total : €1,131,650.71.

Fuq din il-massa ereditarja ghandu jsir il-kalkolu tas-sehem rizervat.

Dan il-kalkolu ghandu jsir fuq in-nofs.

Din il-Qorti tghid illi l-ulied ta` Josephine Calleja ghandhom jircievu flimkien sehem rizervat ta` parti wahda minn tmintax (1/18).

Kull wiehed u wahda minn Carmelo Calleja, John Calleja, Mario Calleja, Catherine Cassar u Helen Falzon ghandhom jircievu sehem rizervat ta` parti wahda minn disghin (1/90).

Iz-zewg ulied ta` Raymond Calleja u cioe` Jade Ghirxi u Jordan Calleja ghandhom jircievu kull wiehed u wahda sehem rizervat ta` parti wahda minn mija u tmenin (1/180).

L-ammont li ghandu jithallsu lil dawn il-persuni sabiex jinqasam kif inghad huwa ta` €62,869.48.

7) L-imghax

Il-Qorti sejra tghaddi sabiex tqis il-kwistjoni tal-imghax fuq l-ammont tas-sehem riservat dovut.

L-Art 1139 tal-Kap 16 *jaqra :-*

> *"Bla hsara ta` kull disposizzjoni ohra tal-ligi dwar il-garanzija u s-socjetà, jekk l-obbligazzjoni jkollha biss bhala oggett il-hlas ta` somma determinata, id-danni li jigu mid-dewmien tal-esekuzzjoni taghha jkunu jikkonsistu biss fl-imghaxijiet fuq is-somma li jkollha tinghata meqjusin bit-tmienja fil-mija fis-sena."*

Fil-kaz tal-lum jirrizulta li l-atturi pprezentaw ir-rikors guramentat fit-28 ta` Frar 2013.

Carmelo Grima miet fl-14 ta` Jannar 2007.

Ghalhekk it-talba gudizzjarja tal-atturi ***ma saritx*** *fi zmien ta` inqas minn sentejn mid-data tal-ftuh tas-successjoni.*

*Ai termini tal-**Art 615 tal-Kap 16**, l-imghax ghandu jibda jiddekorri mid-data tan-notifika ta` att gudizzjarju jekk it-talba ssir wara li jkun ghadda l-imsemmi perijodu ta` sentejn.*

> ***Ghalhekk il-Qorti sejra tordna li b`zieda mal-kapital, ghandu jithallas lill-atturi imghax ta` 8% fis-sena fuq l-istess kapital b`effett mit-2 ta` April 2013, li kienet id-data tan-notifika tal-konvenut bir-rikors guramentat***";

7. L-intimat ħassu aggravat bl-imsemmija sentenza u b'Rikors tal-Appell imressaq minnu fis-17 ta' Frar, 2016, u għar-raġunijiet hemm imfissra, talab li din il-Qorti tħassarha, tirrevokaha jew, fin-nuqqas, tirriformaha billi filwaqt li tilqa' l-eċċezzjonijiet tiegħu, tiċħad it-talbiet attriċi safejn inkompatibbli mas-sottomissjonijiet tiegħu fl-aggravji mressqa u, minflok, tillikwida somma korretta u ġusta f'sehem riżervat spettanti lill-atturi appellati, bl-ispejjeż taż-żewġ istanzi kontra tagħhom;

8. Bi Tweġiba mressqa minnhom fl-10 ta' Marzu, 2016, u għar-raġunijiet hemm imfissra, l-atturi appellati qablu mal-appellant dwar it-tielet aggravju tiegħu imma warrbu l-aggravji l-oħrajn u qalu li din il-Qorti jmissha tiċħad l-appell, bl-ispejjeż taż-żewġ istanzi kontra l-appellant;

9. Semgħet it-trattazzjoni tal-avukati tal-partijiet waqt is-smigħ virtwali tat-23 ta' Marzu, 2021, f'liema smigħ ħalliet l-appell għas-sentenza;

10. Rat l-atti kollha tal-kawża u kif ukoll dawk tal-kawża Numru 1062/07 li kienet miexja magħha, u atti oħrajn rilevanti;

Ikkonsidrat:

11. Illi fl-appell tiegħu, l-appellant qajjem **tmien aggravji** mis-sentenza appellata. Fil-qosor, dawn l-aggravji jgħidu (i) li l-ewwel Qorti ma messhiex għaddet bħala biċċa mill-ġid tal-wirt dak il-ġid li Carmelo Grima kien ħalla bħala legat tal-ħaġa ta' ħaddieħor ("*legato di cosa altrui*"), għax dak ma kienx jagħmel parti minn ġidu; (ii) li l-valur tal-post (appartament) numru tnejn (2) "*Grima's Flats*" fi Triq Birkirkara, f'San Ġiljan, kellu jittieħed skont kemm kien jiswa dakinhar li nfetaħ il-wirt; (iii) li l-ewwel Qorti ħadmet ħażin is-sehem (kwota) tal-mejjet fil-korp ta' postijiet bin-numri 172, 173 u 174, fi Triq Birkirkara, San Ġiljan[5]; (iv) li mill-valur tad-donazzjoni "simulata" ta' nofs il-fond "*Grima's Garage*" fi Triq Birkirkara, f'San Ġiljan, kien messha titnaqqas dik il-parti tal-għotja li saret b'mod oneruż, jiġifieri s-somma ta' sebat elef ewro (€7,000); (v) dwar jekk is-somma mogħtija b'donazzjoni lilu u lil martu għas-serviġi li huma taw lil Carmelo Grima kellhiex titqies bħala parti mill-ġid tal-wirt li fuqu ried jitqies il-valur tas-sehem riżervat; (vi) li l-valuri ta' wħud mill-ġid immobbli fil-wirt mogħti mill-periti addizzjonali li fuqhom straħet l-ewwel Qorti kienu frott iż-żmien li kien laħaq għadda minn mindu nfetaħ il-wirt, u kellhom għalhekk jgħoddu l-valuri mogħtija mill-ewwel perit ġudizzjarju għaliex dawn kienu eqreb lejn il-jum li fih infetaħ il-wirt; (vii) li l-ewwel Qorti ħadmet ħażin il-mixi tal-imgħaxijiet fuq l-ammont likwidat tas-sehem

[5] Kif ingħad, l-appellati jaqblu ma' dan l-aggravju.

riżervat, billi ma nqdietx bid-diskrezzjoni li tnaqqashom; u (viii) li hemm lok għal-bdil fil-kap tal-ispejjeż;

12. Illi bl-**ewwel aggravju** tiegħu l-appellant jgħid li l-ewwel Qorti ma messhiex għaddet bħala parti mill-wirt ta' missieru dawk l-ishma ta' ġid immobbli li kienu "*di cosa altrui*", u b'mod partikolari l-ishma li kellha martu Grazia li mietet qablu u liema ishma kienu ntirtu mill-istess uliedha (magħduda l-appellati) qabel ma ġie nieqes hu. L-appellant jgħid li l-ewwel Qorti ma fissritx għaliex kienet qiegħda tieħu din id-deċiżjoni, u l-fatt li dik il-Qorti sabet li legat bħal dak kien jiswa, ma kienx iwassal biex il-ġid hekk imħolli b'legat – ukoll jekk sal-mewt tad-*decuius* dak il-ġid ma jkunx jagħmel minn wirtu – kellu jintgħadd għall-finijiet tas-sehem riżervat. B'mod partikolari, l-appellant jgħid li ladarba l-ħaġa mħollija b'legat tkun ġid ta' ħaddieħor, ma seta' qatt ikun li dak il-ġid – li jaqa' fuq il-werriet li jiksbu <u>wara li jinfetaħ il-wirt</u> għall-benefiċċju tal-legatarju – kellu b'xi mod jitqies li kien ġid li fuqu tinħadem il-kwota tas-sehem riżervat. Huwa jżid jgħid li, ladarba l-ġid imħolli b'legat "*di cosa altrui*" f'dan il-każ kien għadda diġa` għand l-appellati meta wirtu lil ommhom, l-istess appellati kienu se jgawdu għal darbtejn – l-ewwel darba meta jitħallsu mingħandu talli se jikseb mingħandhom l-ishma li tħallew minn missieru b'legat tal-ħaġa ta' ħaddieħor, u t-tieni darba meta mas-sehem riżervat li jmisshom jirċievu, se jintgħadd ukoll il-valur tal-legati hekk miksuba. Dan, ikompli jgħid,

mhux biss ma jagħmilx sens, imma se joħloq inġustizzja miegħu bħala l-werriet waħdien ta' missieru;

13. Illi għal dan l-aggravju l-appellati laqgħu billi qalu li l-aggravju ma jiswiex għaliex hija r-rieda nnifisha tal-liġi li, għall-finijiet tal-kejl tas-sehem riżervat, jintgħaddu b'mod fittizju assi jew ġid li ma jkunux għadhom ġew jew ma jkunux iżjed f'idejn il-mejjet mal-mewt tiegħu. Billi l-legat ta' ħwejjeġ ta' ħaddieħor huwa ġid li t-testatur jista' jiddisponi minnu, dak il-ġid irid jintgħadd ukoll biex wieħed jasal għas-sehem riżervat xieraq;

14. Illi l-Qorti temmen li dan l-aggravju jrid jitqies fid-dawl tal-fatti li joħorġu mill-atti dwar dan il-każ. Irid jitqies ukoll mill-ħarsien tal-prinċipju li s-sehem riżervat mogħti mil-liġi jibqa' mhux mittiefes minkejja li t-testatur jista' jkun għamel fit-testment tiegħu dispożizzjonijiet b'titolu partikolari li jnaqqru mill-ġid tal-wirt dik il-parti merfugħa biex tagħmel tajjeb għas-sehem imsemmi. Għalhekk, bit-twettiq tar-"rijunjoni fittizja" jsir eżerċizzju tal-likwidazzjoni tal-ġid tal-wirt li jkun u, minn dak li joħroġ, jinstilet is-sehem riżervat. Il-liġi nnifisha tgħid x'għandu jiddaħħal f'tali eżerċizzju biex tinħareġ il-konsistenza tal-wirt għall-finijiet tal-kalkolu tas-sehem riżervat[6];

[6] Art. 620(2) u (3) tal-Kap 16.

15. Illi huwa magħruf li l-legat tal-ħaġa ta' ħaddieħor, meta magħmul kif titlob il-liġi[7], iħalli l-effetti tiegħu bħal kull legat ieħor b'seħħ mill-waqt li tinfetaħ is-suċċessjoni. Minbarra dan, jekk legat bħal dak ikun jiswa, il-werriet huwa marbut li jħallsu jekk jaċċetta l-wirt iżda, sakemm iħallsu, ladarba l-legat huwa ta' ħaġa li ma tkunx tinsab fil-wirt mal-mewt tat-testatur, il-proprjeta` ma tgħaddix għand il-legatarju qabel ma jsir il-ħlas[8]. Minkejja dan, il-proprjeta` tal-ħaġa ta' ħaddieħor imħollija b'legat tinkiseb mingħand it-testatur. Dan ifisser li biex ħaġa titqies li tagħmel mill-wirt ta' testatur għall-finijiet tal-kejl tas-sehem riżervat, mhux meħtieġ li dik il-ħaġa tkun tinsab fil-wirt fil-waqt tal-mewt tiegħu u l-ftuħ tas-suċċessjoni tiegħu. Fit-tieni lok, hemm ċirkostanzi oħrajn maħsuba fil-liġi fejn, għall-finijiet tal-kejl tas-sehem riżervat, ħwejjeġ li fl-imgħoddi kienu jagħmlu mill-ġid tat-testatur iżda li jkun iddispona minnhom matul ħajtu – bħalma huma d-donazzjonijiet u għotjiet b'liberalita` – jintgħaddu xorta waħda[9]. Għalhekk, kif sewwa jgħidu l-appellati fis-sottomissjonijiet tagħhom, l-appellant ma għandux raġun jilmenta minn dak li jissemma fis-sentenza appellata f'dan ir-rigward għaliex biċċa sewwa mill-proċess tal-kejl tas-sehem riżervat tinvolvi r-"rikostruzzjoni" (u mhux biss l-aċċertament) tal-ġid tal-mejjet[10];

---

[7] Art. 696(1) tal-Kap 16.
[8] App. Ċiv. **27.1.2017** fil-kawża fl-ismijiet ***Angelo Cauchi et v. Joseph Cauchi et*** § 27.
[9] Art. 648(b) tal-Kap 16.
[10] App. Ċiv. **28.5.2010** fil-kawża fl-ismijiet ***Avukat Dr. Chris Said noe v. Mary Abela pro et noe.***

16. Illi, fid-dawl ta' dawn il-konsiderazzjonijiet, il-Qorti ssib li l-aggravju m'huwiex mistħoqq u mhux se tilqgħu;

17. Illi bit-**tieni aggravju** tiegħu l-appellant jilmenta mill-valutazzjoni li għamlet l-ewwel Qorti dwar il-fond (bl-isem ta' "*Grima's Garage*" u l-ġnien ta' warajh, fi Triq Birkirkara f'San Ġiljan) li kien jifforma l-mertu ta' kuntratt li, b'sentenza mogħtija mill-Prim'Awla tal-Qorti Ċivili f'kawża oħra[11], instab li kien wieħed simulat u li, fil-fatt, kien kuntratt ta' liberalita` mistur bħala kuntratt ta' xiri-u-bejgħ; u kif ukoll dwar il-fond numru tnejn (2) f'"*Grima's Flats*" f'139 Triq Birkirkara f'San Ġiljan. L-ewwel oġġezzoni tiegħu hija li ż-żewġ fondi minn dak il-ġid tqiesu mill-ewwel Qorti bħala fond wieħed (u għażlet l-istima mogħtija mill-ewwel perit minnha maħtur fl-ammont ta' €582,000), u jisħaq li għandhom jitqiesu kull wieħed minnhom għal rasu. Minbarra dan, huwa jgħid li ladarba sehem mill-imsemmi ġid kien jagħmel mill-ġid tal-omm (u li l-appellati kienu diġa` wirtuh żmien qabel miet missierhom), ma kienx sewwa li l-ewwel Qorti qieset il-valur sħiħ tiegħu meta messha qieset il-valur ta' nofs ($^1/_2$) dak il-ġid għall-finijiet tal-kejl tal-ġid li fuqu jrid jinħadem is-sehem riżervat. Fit-tifsira tal-aggravju tiegħu, l-appellant jgħid ukoll li messu tqies il-valur tal-imsemmi ġid fil-waqt li nfetaħ il-wirt, u mhux il-valur mogħti bosta snin wara. Huwa jgħid li, salv it-tnaqqis li jsemmi fir-raba' aggravju, il-valur xieraq li messu ngħata lil

[11] Rik. Nru. 609/07JPG fl-ismijiet ***Carmel Grima et v. Saviour Grima et.***

dan il-ġid għall-finijiet tal-kejl tas-sehem riżervat kellu jkun ta' mija u ħamest elef sitt mija u ħamsa u sebgħin ewro (€105,675);

18. Illi għal dan l-aggravju l-atturi appellati jilqgħu billi, filwaqt li jirreferu għall-kummenti li għamlu dwar l-ewwel aggravju, jgħidu li biex wieħed ifittex sewwa jekk is-sehem riżervat tħarisx jew le (bid-dispożizzjonijiet li jkun għamel minnhom il-mejjet fit-testment), irid jittieħed qies tal-valur tal-ġid fiż-żmien tal-ftuħ tal-wirt, għalkemm għall-finijiet tal-kejl tal-istess sehem, irid jittieħed qies tal-valur ta' dak il-ġid f'data l-aktar qrib tas-sentenza li se tillikwida dak is-sehem. Jgħidu wkoll li l-fehma ta' espert maħtur minn qorti ma għandhiex titwaqqa' kif ġieb u laħaq, l-aktar jekk dik il-fehma tkun imsejsa fuq ħila teknika li l-qorti ma jkollhiex. B'mod partikolari, dwar dik il-parti tal-aggravju fejn l-appellant jilmenta li l-ewwel Qorti qieset l-appartament u l-garaxx bil-ġnien miegħu bħala korp wieħed, huma jgħidu li ladarba l-fondi huma parti mill-istess korp u t-tnejn huma battala, jagħmel sens li jingħataw valur wieħed ilkoll flimkien u li l-valur mogħti lil dak il-ġid mill-ewwel Qorti kien wieħed xieraq;

19. Illi ma hemmx dubju li dan l-aggravju jinbena fuq ta' qablu u jiġbed ħafna minnu. Għalhekk, safejn l-appellant iressaq ilmenti dwar il-valutazzjoni tas-sehem li tħalla b'legat tal-ħaġa ta' ħaddieħor, il-Qorti terġa' tirreferi għall-konsiderazzjonijiet li għamlet dwar l-ewwel aggravju

u b'hekk tiċħad din il-parti ta' dan l-aggravju wkoll[12]. Safejn l-aggravju jitkellem dwar il-valutazzjoni magħmulin mill-perit, il-Qorti tqis li l-ewwel Qorti għażlet li timxi mal-valutazzjoni magħmulin mill-ewwel perit imqabbad minnha[13]. L-ewwel Qorti fissret ukoll għaliex għażlet li tagħmel dan u għaliex il-korp ta' bini qisitu bħala entita` waħda. Jidher ukoll li, fost il-konsiderazzjonijiet li dik il-Qorti għamlet hija u tqis il-kwistjoni, qalet espressament li kienet taqbel ma' dak li ssuġġerixxa l-istess appellant. F'dan ir-rigward, għalhekk, din il-Qorti ma ssibx li dan l-aggravju huwa tassew mistħoqq. Dik il-Qorti mxiet sewwa mad-dispożizzjonijiet tal-Artikolu 648(b) tal-Kodiċi kif kienu jgħoddu għaċ-ċirkostanzi tal-każ u kif ukoll mat-tifsira li ngħatat lil dak l-artikolu, l-aktar dwar dak il-ġid li l-mejjet ikun iddispona minnu b'liberalita`[14] (bħalma rriżulta f'dan il-każ fejn it-trasferiment lill-appellant tqies b'sentenza li saret ġudikat li kien fis-sewwa donazzjoni u mhux trasferiment oneruż). Minbarra dan, fost l-argumenti mressqa mill-appellant taħt dan l-aggravju, huwa jissuġġerixxi li din il-Qorti toqgħod fuq l-istima mogħtija liż-żewġ fondi mill-ewwel perit. Madankollu, il-Qorti tinnota li kien l-istess imsemmi perit[15] li kien qies li, ladarba l-inkwilina Josephine Calleja (l-imsejħa fil-kawża) kienet mietet, il-ġid li kien imiss ma' xulxin kellu jitqies bħala korp wieħed għall-finijiet ta' valutazzjoni u qies il-potenzjal ta' dak li seta' jsir minnu;

---

[12] §§ 17 – 8 *supra.*
[13] Fuq qbil bejn il-partijiet, il-periti addizzjonali ma stmawx dan il-ġid, ara paġġ. 598 – 9 tal-atti tal-Kawża 1062/07JZM.
[14] P.A. AE **6.5.2013** fil-kawża fl-ismijiet ***Emanuel Borġ et v. Maria Axiaq*** (mhux appellata) u Maġ. (Għ) PC **20.3.2014** fil-kawża fl-ismijiet ***Loreta Axiaq v. Maria Attard et.***
[15] Ara Relazzjoni tiegħu f'paġġ. 531 – 2 tal-atti tal-kawża 1062/07JZM.

20. Illi din il-Qorti tqis li fi kwistjoni li tolqot il-likwidazzjoni tas-sehem riżervat huwa ġudizzjarjament stabbilit li l-kriterju tal-valutazzjoni tal-ġid kellu jkun dak ta' kemm kien jiswa tali ġid fiż-żmien li ssir il-likwidazzjoni[16]. Dan jgħodd kemm jekk is-sehem riżervat jingħata f'ġid mill-wirt u kif ukoll jekk jitħallas fi flus għaliex, "*jekk il-leġittima ma ġietx sodisfatta u, trattandosi ta' beni in natura (mhux flus), ikkonvertiet ruħha, fil-każijiet fejn dan hu konsentit mil-liġi, fi dritt ta' kreditu fi flus, id-dritt tal-leġittimarju għandu bħala oġġett "un bene reale" u l-"aestimatio rei" għandha tkun riferita għaż-żmien tal-konverżjoni, cioé ż-żmien l-iktar qrib possibbli għall-pronunzja ġudizzjali u tenut kont għalhekk ta' xi sopravenuta svalutazzjoni monetarja*"[17]. Ladarba llum, bil-liġi li tgħodd għall-każ, is-sehem riżervat sar kreditu tal-wirt, din ir-regola tgħodd aktar u aktar;

21. Illi tali fehma tibqa' sseħħ ukoll jekk kemm-il darba l-jedd tas-sehem riżervat ma jkunx ġie soddisfatt bla ħtija tal-parti li għandha jedd għalih u jkun inbidel fi dritt ta' kreditu li jitħallas fi flus bħala "*aestimatio rei*"[18]. F'dak il-każ, il-valur għandu jkun iqarreb il-valur tal-ġid fiż-żmien tal-likwidazzjoni tas-sehem riżervat[19]. Dan joħroġ ukoll mill-fatt li l-jedd għas-sehem riżervat jitnissel mal-ftuħ tas-suċċessjoni u huwa marbut sfiq ma'

---

[16] P.A. JZM **29.2.2016** fil-kawża fl-ismijiet ***Raffaele Vella v. Salvino Vella et*** (mhix appellata).
[17] App. Ċiv. **10.12.1973** fil-kawża fl-ismijiet ***Conċetta Vella et v. Ġiuseppe Buġeja et*** (mhix pubblikata).
[18] App. Ċiv. **14.12.1973** fil-kawża fl-ismijiet ***Emilia Mifsud et v. Eleonora Mizzi noe et*** (mhix pubblikata).
[19] App. Ċiv. **28.1.2005** fil-kawża fl-ismijiet ***Mary Anne Żammit et v. Antonia Ellul et.***

dik il-ġrajja fil-qafas taż-żmien li tkun seħħet. Hawnhekk ukoll, l-appellant ma weriex li l-ewwel Qorti naqset milli tqis il-valutazzjoni skont il-prinċipji li jgħoddu għall-każ jew tat fehmiet u raġunijiet li ma joqogħdux ma' dak li titlob il-liġi. L-istess ħaġa tgħodd għall-għażla tagħha li timxi mal-fehmiet tal-perit minnha maħtur, għalkemm jidher ċar li għamlet aġġustamenti wkoll fuq tali stejjem biex timxi ma' dak li trid il-liġi;

22. Illi fid-dawl ta' dawn il-konsiderazzjonijiet, din il-Qorti tqis li dan l-aggravju wkoll ma jistħoqqlux jintlaqa';

23. Illi dwar **it-tielet aggravju** l-appellant jgħid li sehem missieru Carmelo Grima mit-tliet fondi bin-numri mija u tnejn u sebgħin (172), mija u tlieta u sebgħin (173) u mija u erbgħa u sebgħin (174) fi Triq Birkirkara, f'San Ġiljan tqies ħażin mill-ewwel Qorti. Huwa jgħid li fis-sewwa sehem missieru mill-imsemmija fondi kien ta' terz ($^{1}/_{3}$) mhux maqsum u mhux ta' nofs ($^{1}/_{2}$), kif sabet l-ewwel Qorti. Għalhekk, billi l-imsemmi ġid kien stmat b'kollox fis-somma ta' tliet mija u tnejn u sebgħin elf ewro (€372,000), il-valur għall-finijiet tal-kalkolu tas-sehem riżervat imissu jkun mija u erbgħa u għoxrin elf ewro (€124,000);

24. Illi, kif ingħad, l-atturi appellati jaqblu ma' dan l-aggravju;

25. Illi, mill-kostatazzjonijiet li din il-Qorti għamlet tal-provi mressqa fl-atti[20], joħroġ ċar li dak il-ġid kien jagħmel f'parti minnu minn ġid parafernali ta' omm il-partijiet u ma kienx kollu ġid tal-komunjoni tal-akkwisti. Għalhekk, jidher li meta l-ewwel Qorti qieset il-valur ta' dak il-ġid, imxiet mal-bixra tal-biċċa l-kbira mill-ġid l-ieħor li qieset biex illikwidat il-valur tas-sehem riżervat. Biex jingħad kollox, hija u tifli l-atti tal-kawża, din il-Qorti sabet li l-ewwel Qorti setghet kienet influwenzata minn provi dokumentali mressqa mill-appellati nfushom biex waslet għal dak il-kalkolu. Kemm hu hekk, jirriżulta li meta l-appellant resaq biex jagħmel id-dikjarazzjoni "*causa mortis*" tal-wirt ta' missieru, kien huwa stess li ddikjara li sehem missieru mill-imsemmija tliet (3) fondi kien ta' nofs ($^1/_2$) mhux maqsum[21]. F'kull każ, ladarba l-appellati jaqblu ma' dan l-aggravju, il-Qorti sejra tilqgħu billi taġġusta s-somma li jmissha tkun likwidata bħala s-sehem riżervat li għandu jitħallas mill-appellant lill-partijiet l-oħrajn fil-kawża;

26. Illi bir-**raba' aggravju** tiegħu l-appellant jgħid li, filwaqt li ma huwiex qiegħed jikkontesta li l-valur tal-fond "*Grima's Garage*" fi Triq Birkirkara, f'San Ġiljan, jiddaħħal fil-kejl tal-massa tal-wirt ta' missieru, jilmenta li l-ewwel Qorti ma qisitx li huwa kien wettaq serviġi għall-benefiċċju ta' missieru u li s-sebat elef Lira (Lm 7,000) li ngħataw hu u martu kienet fis-sewwa ħlas ta' dejn li missieru kellu miegħu u wkoll li l-istess Qorti ma għamlitx sewwa li għaddet id-donazzjoni msemmija wkoll bħala parti mill-

[20] Ara Dok "P", f'paġ. 45 tal-atti tal-kawża 1062/07JZM.
[21] Ara Dokti "X1" u "PM1" f'paġġ. 36 u 249 tal-atti tal-kawża 1062/07JZM.

ġid li kellu jitqies għall-kejl tas-sehem riżervat, għaliex b'hekk ġiet li dak l-ammont iddaħħal darbtejn;

27. Illi l-appellati jwarrbu dan l-aggravju billi jgħidu li s-somma msemmija kienet biċċa mill-bixkla mfassla biex l-appellant jispiċċa jieħu l-fond b'xejn taħt l-iskuża li kien kreditur ta' missieru. Jisħqu li s-sebat elef Lira ngħataw mill-missier biex taparsi "joqtlu" dejn li ma kienx jeżisti u biex l-appellant ma jkollux għalfejn joħroġ lanqas dik is-somma biex "jixtri" l-post li kien jiswa wisq aktar minn hekk;

28. Illi dan l-aggravju jkompli, sa ċertu punt, fejn ħalla t-tieni wieħed. Jintrabat mal-ammont tad-donazzjoni li ngħatat fl-istess okkażjoni tat-trasferiment favur l-appellant ta' sehem tan-nofs mhux maqsum tal-fond bi "prezz" li kien l-istess daqs l-ammont tal-imsemmija għotja. In-nofs l-ieħor tħalla lill-appellant b'legat fit-testment ta' missieru. Id-donazzjoni saret b'kitba privata[22]. L-ewwel Qorti sabet li dik id-donazzjoni ma kinitx tabilħaqq pagament ta' debitu li missier il-partijiet kellu mal-appellant u martu, imma kienet maħsuba biex tagħmel tajjeb għall-"prezz" iddikjarat fuq il-kuntratt li sar dakinhar stess dwar in-nofs mhux maqsum ta' "*Grima's Garage*". Din il-Qorti taqbel għal kollox mal-kostatazzjonijiet magħmulin f'dan ir-rigward mill-ewwel Qorti. Fil-qafas taċ-ċirkostanzi li kienu għaddejjin dakinhar li sar il-kuntratt – li mbagħad b'sentenza nstab

[22] Dok "AST1", f'paġ. 335 tal-atti tal-kawża 1062/07JZM.

li kien wieħed simulat – din il-Qorti ma tarax kif l-appellant ġie preġudikat bil-kalkoli magħmulin mill-ewwel Qorti għaliex jekk il-kuntratt tat-trasferiment tas-sehem minn "*Grima's Garage*" u l-ġnien ta' miegħu tqies b'sentenza li għaddiet f'ġudikat li huwa donazzjoni, is-somma msemmija f'dak il-kuntratt ma setgħet qatt titqies bħala "ħlas" imwettaq u fis-sewwa ma nġabet l-ebda prova li l-appellant fil-fatt ħallas lil missieru dak l-ammont. Min-naħa l-oħra, il-kitba tad-donazzjoni hija prova minnha nnifisha ta' għotja ta' dak li tgħid u, għalhekk, ma jistax jitqies li meta dik l-għotja tqieset għall-finijiet tal-kejl tal-assi tal-wirt, l-appellant kien qiegħed iġarrab preġudizzju doppju f'dak ir-rigward;

29. Illi għalhekk, lanqas dan l-aggravju ma jistħoqqlu jintlaqa';

30. Illi l-**ħames aggravju** jinbena wkoll fuq dak ta' qablu. L-appellant jgħid li minkejja li l-ewwel Qorti qalet li s-somma ta' sebat elef Lira (Lm 7,000) ma kellhiex tintgħadd mal-massa tal-wirt għall-finijiet tal-kalkolu tas-sehem riżervat, spiċċat għadditha xorta waħda;

31. Illi l-appellati jilqgħu għal dan l-aggravju billi jisħqu li l-appellant qiegħed jaqbad ma' żball tal-pinna fis-sentenza appellata u jagħmel storja minnu;

32. Illi l-Qorti tgħid mill-ewwel li dan l-aggravju m'huwiex mistħoqq. Għalkemm fis-sentenza appellata, hija u tqis il-kwistjoni tad-donazzjoni magħmulin lill-appellant u martu, l-ewwel Qorti qalet li "*Hija l-fehma konvinta ta' din il-Qorti illi fir-rigward ta' dawn il-flejjes, m'għandhomx jiġu kkonsidrati mal-massa ereditarja tad-decujus*"[23], il-konsiderazzjonijiet li saru kemm qabel u kemm wara dik is-silta juru biċ-ċar li l-ewwel Qorti kienet tabilħaqq qiegħda tqis id-donazzjoni bħala biċċa mill-massa tal-wirt ta' Carmelo Grima għall-finijiet tal-kejl tas-sehem riżervat. Il-kelma "m'għandhomx" hija żball tal-pinna minflok "għandhom". Dan joħroġ ċar ukoll minn konsiderazzjonijiet oħra li saru f'partijiet oħra tas-sentenza appellata u li jixhdu ċar x'kienet il-fehma tal-ewwel Qorti dwar post dik id-donazzjoni fil-qafas tal-azzjoni mressqa mill-appellati;

33. Illi dan l-aggravju għalhekk mhux se jintlaqa';

34. Illi s-**sitt aggravju** tal-appellant jirrigwarda l-istima tal-fondi magħmulin mill-periti addizzjonali u jikkontesta l-fatt li l-valutazzjonijiet magħmulin minnhom huma ogħla minn dawk magħmulin mill-ewwel perit u jidher li huma influwenzati minn ġrajjiet li seħħew wara l-mewt tat-testatur. Huwa jgħid li dawn il-valutazzjonijiet wasslu lill-ewwel Qorti biex, minkejja li mxiet ma' prinċipji legali korretti dwar iż-żmien li għandu jitqies għall-finijiet ta' valutazzjoni, hija kellha toqgħod fuq stejjem li ma jaqblux

[23] Sentenza f'paġ. 704 tal-atti tal-kawża 1062/07JZM.

ma' dawk l-istess prinċipji. Għalhekk, l-appellant jgħid li din il-Qorti jmissha tagħmel rivalutazzjoni 'l isfel tagħhom *ex aequo et bono*;

35. Illi l-appellati jwarrbu dan l-aggravju billi jtennu dak li kellhom xi jgħidu dwar it-tieni aggravju tal-appellant u jżidu li l-appellant kellu jġib raġunijiet wisq tajbin u serji biex iwasslu lill-Qorti tilgħab mal-istejjem mogħtija u tibdilhom fuq is-saħħa ta' ekwita`;

36. Illi l-Qorti tqis li dan l-aggravju jgħodd biss għal uħud mill-immobbi li jagħmlu mill-wirt ta' Carmelo Grima. Dan jingħad għaliex, fuq talba tal-appellati, il-periti addizzjonali ntalbu jivvalutaw biss uħud mill-bosta fondi li kienu parti minn dak il-wirt. Tajjeb jingħad li l-valutazzjonijiet magħmulin mill-ewwel perit maħtur mill-ewwel Qorti saru fuq kostatazzjonijiet li saru wara aċċessi f'Ġunju u Novembru tal-2011[24] u l-valutazzjonijiet kollha li saru fih jitkellmu dwar "valur preżenti tas-suq" tal-ġid kollu hemm stmat. Dan ifisser li dawk l-istejjem jagħtu valur tal-ġid tal-wirt ta' Carmelo Grima madwar erba' snin wara l-ftuħ tiegħu. Il-kostatazzjonijiet tal-periti addizzjonali saru f'April tal-2014 u wkoll jitkellmu dwar "il-valur tal-proprjeta` fil-preżent"[25]. Fl-eskussjoni li l-appellant għamel lill-periti kemm tal-ewwel rapport[26] u kif ukoll dawk addizzjonali[27], imkien ma staqsa dwar dak li jsemmi f'dan l-aggravju tiegħu. L-istess jingħad dwar

[24] Rapport Peritali f'paġġ. 525 sa 535 tal-atti tal-kawża 1062/07JZM.
[25] Rapport Peritali Addizzjonali f'paġġ. 595 sa 607 tal-atti tal-kawża 1062/07JZM.
[26] Nota f'paġġ. 565 – 6 tal-atti tal-kawża 1062/07JZM.
[27] Nota f'paġġ. 620 – 1 tal-attit al-kawża 1062/07JZM.

sottomissjonijiet magħmulin quddiem l-ewwel Qorti: għall-kuntrarju, fis-sottomissjonijiet tal-għeluq, l-appellant innifsu jgħid li "jirritjeni li għal fini ta' valutazzjoni, din għandha tkun ibbażata fuq l-istat attwali li fiha tinsab il-proprjeta`"[28]. Il-Qorti jidhrilha wkoll li l-għażla tal-ewwel Qorti li tqis il-valur ta' wħud mill-ġid immobbli skont il-valutazzjoni mogħtija mill-periti addizzjonali toqgħod ukoll mal-kriterji li qorti hija mistennija tħaddem fil-każ ta' likwidazzjoni ta' wirt għall-finijiet tal-kejl tas-sehem riżervat[29]. Minħabba f'hekk, din il-Qorti ma tarax li għandha għalfejn tagħmel ir-rivalutazzjoni tal-istejjem mitluba mill-appellant u ma għandhiex fuqhiex tagħmel dan jekk mhux fuq l-istess kriterji li kellha u li ħaddmet l-ewwel Qorti;

37. Illi għalhekk, lanqas dan l-aggravju ma jistħoqqlu jintlaqa';

38. Illi s-**seba' aggravju** jirrigwarda dik il-parti tas-sentenza appellata li titkellem dwar l-imgħax u li l-ewwel Qorti qalet li kellha tabilfors tapplikah skont kif kienet il-liġi fiż-żmien rilevanti. L-appellant jgħid li, għall-kuntrarju ta' dak li sar fis-sentenza l-oħra mogħtija fil-kawża li kienet miexja ma' din, l-ewwel Qorti ma tat l-ebda raġuni għaliex aċċettat li fuq is-sehem riżervat likwidat favur l-appellati kellu jibda miexi mgħax bit-tmienja fil-mija (8%) b'seħħ minn dakinhar li huwa laqa' n-notifika tal-atti

[28] Nota ta' Sottomissjonijiet f'paġ. 653 tal-attit al-kawża 1062/07JZM.
[29] Ara, b'eżempju, App. Ċiv. **15.12.2015** fil-kawża fl-ismijiet ***Michael Buhagiar v. Margaret Hampton et*** § 13.

tal-kawża. Jidher, iżda, li l-ewwel Qorti wżat l-istess raġunijiet li ssemmi fis-sentenza l-oħra. L-appellant jgħid li ma jaqbilx mal-ewwel Qorti li ma setgħetx tinqeda bid-diskrezzjoni tagħha u teħles għal kollox l-impożizzjoni tal-imgħax jew tħaddem rata aktar baxxa fuq is-sehem riżervat likwidat minnha. Huwa jgħid li, għalkemm fiż-żmien meta tressqet il-kawża l-liġi ma kinitx tagħti dik id-diskrezzjoni lill-qorti, saż-żmien li ngħatat is-sentenza appellata l-liġi kienet inbidlet u kienet espressament tagħti diskrezzjoni fir-rata tal-imgħax jew jekk saħansitra kellu jimxi mgħax fuq somma likwidata bħala sehem riżervat. Minbarra dan, waqt it-trattazzjoni magħmulin quddiem din il-Qorti, id-difensur tal-appellant argumenta li ma kienx xieraq li jitwekka bil-ħlas ta' mgħax meta kien miżmum għal żmien twil milli jħallas lill-appellati s-sehem riżervat minħabba Mandat ta' Inibizzjoni li huma stess kienu ħarġu biex iżommuh milli jagħmel dan. Minbarra dan, argumenta wkoll li ma kienx sewwa li huwa jkollu jħallas imgħax b'lura fuq somma li kienet likwidata biss fis-sentenza appellata, għaliex dan imur kontra r-regola li *in illiquidis non fit mora*;

39. Illi l-appellati laqgħu għal dan l-aggravju billi qalu li l-partijiet ġew fiex ġew minħabba dak li għamel l-appellant innifsu meta resaq għall-pubblikazzjoni ta' kuntratt li nstab li kien simulat u li l-ħsieb warajh kien biex itellifhom milli jkunu jistgħu jieħdu s-sehem riżervat li jistħoqqilhom mill-wirt ta' Carmelo Grima. Min-naħa l-oħra, l-ewwel Qorti ħaddmet il-

liġi kif kellha titħaddem u l-mixi tal-imgħax huwa stabbilit mil-liġi nnifisha. Huma jgħidu li għall-każ tagħhom tgħodd il-liġi sostantiva li kienet fis-seħħ meta tnisslet l-obbligazzjoni tal-appellant favurihom – u, f'dak iż-żmien, il-liġi kienet timponi l-mixi tal-imgħax b'mod tassattiv;

40. Illi l-Qorti tqis li ilu żmien stabbilit li l-jedd għal-leġittima jnissel il-mixi tal-imgħaxijiet favur min għandu jedd għal dak is-sehem. Tali mgħax kien jibda għaddej minn dakinhar li jinfetaħ il-wirt, imma jitqies biss fuq is-sehem li jkun imiss lil-leġittimarju u mhux fuq il-ġid kollu tal-wirt[30]. Taħt dak l-istitut, il-leġittimarju kien jixxebbah ma' legatarju. Il-Qorti tagħraf li, wara l-bidliet li ddaħħlu fil-liġi dwar is-sehem riżervat u kif minn leġittima bħala *pars bonorum* saret sehem riżervat bħala kreditu kontra l-wirt, il-leġislatur deherlu li fuq is-sehem riżervat ukoll kellu jimxi l-imgħax favur il-persuna li għandha jedd għalih u kontra l-istess wirt. L-Artikolu 615(2) tal-Kodiċi Ċivili jagħmilha ċara li r-regola hi li fuq is-sehem riżervat jibda miexi mgħax bir-rata stabbilita fl-Artikolu 1139 b'seħħ minn dakinhar li jinfetaħ il-wirt. Din hija r-regola, u dik ir-regola sseħħ jekk kemm-il darba t-talba għas-sehem riżervat issir fi żmien sentejn minn dakinhar li jinfetaħ il-wirt jew, jekk issir wara dak iż-żmien, mid-data tan-notifika ta' att ġudizzjarju li fih issir it-talba. Il-leġislatur għażel li jorbot ir-rata ta' mgħax tat-tmienja fil-mija (8%) fis-sena ma' dik maħsuba fl-Artikolu 1139 tal-Kodiċi Ċivili li jitkellem dwar dewmien ta' eżekuzzjoni ta' obbligazzjoni li

[30] P.A. **16.5.1950** fil-kawża fl-ismijiet ***Said v. Borġ Grech noe et*** (Kollez. Vol: **XXXIV.ii.568**).

jkollha biss bħala oġġett il-ħlas ta' somma determinata. F'dak il-każ, l-imgħax li jimxi fuq is-sehem riżervat jitqies bħala aċċessorju għall-kreditu dovut u għalhekk, għall-kuntrarju ta' dak li jargumenta l-appellant, huwa element sostantiv tal-kreditu[31] u mhux biss wieħed proċedurali;

41. Illi fil-każ li l-Qorti għandha quddiemha, l-appellati ressqu l-pretensjonijiet għas-sehem riżervat żmien wara s-sentejn mill-mewt ta' Carmelo Grima u snin wara li kienu ssejħu fil-kawża miftuħa minn qraba oħra għal-likwidazzjoni u l-ħlas tas-sehem riżervat. Għamlu dan, ma hemmx dubju, għaliex, bħala msejħin fil-kawża ġol-kawża l-oħra, ma kinux jistgħu jinqdew bit-talbiet attriċi f'dik il-kawża biex jieħdu vantaġġ minnhom. F'dik il-kawża l-oħra, l-atturi tallum kienu qablu mat-talbiet attriċi;

42. Illi, madankollu, fis-sentenza appellata l-ewwel Qorti qatgħetha li l-mgħax fuq is-sehem riżervat likwidat favur l-appellati kellu jibda miexi minn dakinhar li l-appellant laqa' n-notifika tal-atti tal-kawża. Il-kwistjoni mqanqla bl-aggravju, madankollu, hija jekk l-ewwel Qorti setgħetx jew messhiex ħaddmet id-diskrezzjoni tagħha li ssib li s-sehem riżervat likwidat favur l-appellati ma kienx jiġbed fuqu l-mixi tal-imgħax;

[31] Ara, f'dan ir-rigward, l-art. 728(b) tal-Kap 16 fejn jidħol il-legat ta' fond, kapital jew ħaġ'oħra li tagħti l-frott, fejn l-imgħax jimxi minn dakinhar tal-mewt tat-testatur bla ħtieġa ta' sejħa ġudizzjarja.

43. Illi filwaqt li tagħraf is-siwi ta' wħud mill-argumenti li l-appellant ressaq dwar dan ir-rigward, il-Qorti ssib li l-aggravju tiegħu m'huwiex mistħoqq. Tajjeb li jingħad li din il-kawża nfetħet wara li l-bidliet fil-liġi kienu taw is-setgħa lill-qorti li taqtagħha li ebda mgħax jew imgħax imnaqqas kellu jimxi fuq is-sehem riżervat likwidat. Għalhekk, jidher li l-ewwel Qorti ma ħaddmitx id-diskrezzjoni mogħtija fil-*proviso* tal-Artikolu 615(2) tal-Kodiċi mhux għaliex il-kawża nfetħet qabel ma daħal fis-seħħ dak il-bdil. L-appellant ma ta l-ebda raġuni tajba għaliex l-ewwel Qorti messha ħaddmet id-diskrezzjoni biex fuq l-ammont likwidat bħala sehem riżervat dovut lill-appellati ma kellux jimxi l-imgħax. Fir-Rikors tal-Appell tiegħu jsemmi xi ħames raġunijiet għaliex huwa jqis li kien jixraq li ma kellux jimxi mgħax fuq is-sehem riżervat likwidat jew, jekk kellu jkun hemm imgħax, li jkun f'rata anqas minn dik imsemmija fl-Artikolu 1139 tal-Kodiċi. Imma dawk ir-raġunijiet jidhru li huma ripensament li għaddielu minn moħħu wara li ngħatat is-sentenza appellata;

44. Illi, kemm hu hekk, quddiem l-ewwel Qorti – minkejja li kien qal li ma kellu l-ebda oġġezzjoni għal-likwidazzjoni tal-leġittima dovuta – kien qajjem l-eċċezzjoni li l-azzjoni attriċi saret qabel waqtha (intempestiva) minħabba kawża oħra li tressqet biex tattakka s-siwi tal-kuntratt, liema eċċezzjoni baqa' qatt ma rtiraha u l-ewwel Qorti kellha saħansitra tagħti deċiżjoni dwarha fis-sentenza appellata. Fit-tieni lok, ir-raġuni ewlenija li wasslet lill-appellati jiftħu din il-kawża kienet il-"manuvra" li saret bis-

sehem attiv tal-appellant fil-pubblikazzjoni tal-imsemmi kuntratt simulat bil-ħsieb li s-sehem riżervat spettanti lill-appellati ma jkunx jista' jingħata jew jitnaqqas sew. Fit-tielet lok, meta saru s-sottomissjonijiet mill-appellati dwar il-pretensjoni tagħhom għall-imgħax fuq is-sehem li kellu jkun likwidat mill-ewwel Qorti[32], l-appellant ma ressaq l-ebda sottomissjoni min-naħa tiegħu biex iwaqqa' dik il-pretensjoni u wisq anqas semma t-tħaddim tad-diskrezzjoni li l-ewwel Qorti kellha taħt id-dispożizzjonijiet tal-*proviso* tal-Artikolu 615(2) tal-Kodiċi Ċivili. F'dan ir-rigward, għalhekk, l-aggravju jista' jitqies li qiegħed iqanqal kwistjoni *noviter* li ma ssemmietx jew kienet dibattuta fl-ewwel istanza;

45. Illi minħabba f'dawn il-konsiderazzjonijiet, dan l-aggravju ma jistax jintlaqa' għaliex mhux mistħoqq;

46. Illi fit-**tmien aggravju** tal-appellant jilmenta dwar il-mod kif is-sentenza appellata għabbietu bil-ħlas tal-ispejjeż tal-kawża wkoll fir-rigward tal-appellati msejħin fil-kawża[33]. Huwa jgħid li l-ewwel Qorti kien messha tittempera jew taqsam l-ispejjeż tal-kawża minħabba bosta raġunijiet. Huwa jsemmi l-fatt li qatt ma kien kontra li l-appellati jingħataw is-sehem riżervat dovut lilhom u jisħaq li kien minħabba r-ras iebsa tagħhom li l-biċċa twalet. Iżid jgħid li "kien hemm numru ta' punti li dwarhom l-atturi ħarġu telliefa" u li t-talba għall-ħatra tal-periti addizzjonali

[32] Ara nota ta' sottomissjonijiet f'paġ. 92 tal-proċess.
[33] Jidher li dan huwa żball tal-pinna għaliex f'din il-kawża ma kienx hemm sejħa fil-kawża.

ma saritx minnu imma mill-appellati. Fl-aħħarnett jgħid li, filwaqt li l-attur huma bosta (u jistgħu jaqsmu l-ispejjeż bejniethom), huwa jinsab waħdu u jrid jerfa' l-ispejjeż waħdu;

47. Illi l-appellati jwarrbu dan l-aggravju wkoll u jgħidu li x-xilja tal-appellant li huma kienu jaħtu għal xi intransiġenza ma toħroġ minn imkien fl-atti tal-kawża. Minbarra dan, jgħidu li f'azzjoni bħal din il-piż tal-ispejjeż ma jintefax fuq min għandu l-jedd li jitlob il-likwidazzjoni tas-sehem riżervat;

48. Illi l-Qorti tqis li l-ewwel Qorti wieżnet il-kap tal-ispejjeż fuq ir-regola li tgħid li kull sentenza definittiva għandha tikkundanna lit-tellief għall-ispejjeż[34]. Minn dik is-sentenza joħroġ ċar li kull waħda mit-talbiet attriċi ntlaqgħet u l-ebda waħda mill-eċċezzjonijiet tal-appellant ma ntlaqgħet. Għalhekk, mad-daqqa t'għajn, ma kien hemm l-ebda raġuni għalfejn l-ewwel Qorti setgħet inqdiet bid-dispożizzjoni tal-liġi[35] biex taqsam il-kap tal-ispejjeż fuq il-partijiet. Din il-Qorti ma tifhimx minn fejn joħroġ li mis-sentenza appellata kien hemm xi punti li dwarhom l-appellati ħarġu telliefa. Lanqas ma tara li kien hemm raġuni tajba oħra li minħabba fiha kien ikun xieraq li tgħabbi lill-atturi jew lill-imsejħin fil-kawża b'xi biċċa mill-ispejjeż tal-kawża. L-appellant ma weriex (u l-atti tal-kawża ma jixhdux) b'liema mod l-appellati kienu intransiġenti tul il-mixja tat-taqbida biex

[34] Art. 223(1) tal-Kap 12.
[35] Art. 223(3) tal-Kap 12.

jieħdu sehemhom. Minbarra dan, lanqas ma jirriżulta li t-talba mill-appellati għall-ħatra ta' periti addizzjonali kienet waħda kapriċċuża, u xieraq jitfakkar li kienu l-istess appellati li, wara li kienet saret il-ħatra, kienu llimitaw il-postijiet li dwarhom kellhom isiru l-valutazzjonijiet, wara li kienu qagħdu għat-tweġibiet tal-ewwel perit eskuss u bil-għan dikjarat li ma jkabbrux l-ispejjeż. Fl-aħħarnett, il-Qorti ma tarax li l-fatt li l-appellant jinsab jitqabad waħdu kontra l-bqija ta' qrabatu għandu jkun raġuni tajba għaliex il-kap tal-ispejjeż imissu jinqasam: dik il-qagħda ġabha b'idejh meta pprova jkejjel b'xibru u ma qiesx il-konsegwenzi ta' egħmilu u l-ħsara li kienu jġarrbu l-appellati li kieku ma ħabirkux biex iħarsu l-jeddijiet tagħhom;

49. Illi għalhekk, lanqas dan l-aggravju ma jistħoqqlu jintlaqa';

50. Illi fid-dawl tal-fatt li din il-Qorti laqgħet it-tielet aggravju se jkun meħtieġ li jsir aġġustament fil-valur tas-somma li fuqha jrid jinħadem is-sehem riżervat. Kif ingħad f'dak l-aggravju, l-aġġustament irid isir rigward is-sehem li l-mejjet Carmelo Grima kellu mill-korp ta' ġid f'numri 172, 173 u 174 fi Triq Birkirkara, f'San Ġiljan. Sehemu kien ta' terz ($^1/_3$) u l-valur aċċettat mill-ewwel Qorti għal dak il-ġid kien ta' tliet mija u tnejn u sebgħin elf ewro (€372,000) mogħti mill-periti addizzjonali. Għalhekk, għall-finijiet tat-tieni talba attriċi sehem il-mejjet Carmelo Grima minn dak il-ġid kien iġib mija u erbgħa u għoxrin elf ewro (€124,000). Għalhekk, il-valur sħiħ

aġġustat tal-wirt tiegħu li fuqu għandu jinħadem is-sehem riżervat jinżel għal miljun u disgħa u sittin elf sitt mija u ħamsin ewro u wieħed u sebgħin ċenteżmi (€1,069,650.71). Dan iġib li s-sehem riżervat li l-appellati wlied il-mejjet Carmelo Grima jistħoqqilhom jitħallsu huwa ta' disgħa u ħamsin elf erba' mija u ħamsa u għoxrin ewro (€59,425) kull wieħed u waħda minnhom. Fejn illum minflokhom daħlu wliedhom jew ulied uliedhom, dak l-ammont jinqasam bejn dawk l-ulied jew neputijiet, kif ordnat fis-sentenza appellata;

Deċide:

51. Għal dawn ir-raġunijiet, il-Qorti qiegħda taqta' u tiddeċiedi billi:

Tiċħad l-aggravji kollha tal-intimat appellant **ħlief għat-tielet wieħed** u għalhekk qiegħda **tirriforma** s-sentenza mogħtija mill-Prim'Awla fit-28 ta' Jannar, 2016, fil-kawża fl-ismijiet premessi billi, għall-finijiet tat-tieni, tat-tielet u tar-raba' talbiet attriċi tiddikjara l-valur sħiħ tal-ġid tal-wirt ta' Carmelo Grima li fuqu jrid jinħadem is-sehem riżervat fl-ammont ta' miljun u disgħa u sittin elf sitt mija u ħamsin ewro u wieħed u sebgħin ċenteżmi (€1,069,650.71) u għalhekk li l-ammont ta' sehem riżervat likwidat favur l-atturi appellati bejniethom ilkoll ikun ta' disgħa u ħamsin elf erba' mija u ħamsa u għoxrin ewro (€59,425) minflok l-ammont hemm imsemmi, u **tikkonferma** għal kollox l-istess sentenza għall-bqija; u

Tordna li l-appellant iħallas l-**ispejjeż** ta' dan l-appell.

Mark Chetcuti
Prim Imħallef

Joseph R. Micallef
Imħallef

Tonio Mallia
Imħallef

Deputat Reġistratur
rm